

**ONTOGENEZNING ILK BOSQICHLARIDA PSIXIK
RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI**

TAFU Psixologiya o‘qituvchisi

G‘afforova Nazira Fayzulla qizi

TAFU Pedagogika fakulteti talabasi

Egamberdiyeva Dilnoza Alijon qizi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy ishda ontogeneznining ilk bosqichlarida psixik rivojlanish xususiyatlari keng va chuqur tahlil qilinadi. Go‘daklik va ilk bolalik davrida sezgi, idrok, nutq, tafakkur, xotira, hissiy va ijtimoiy rivojlanish bosqichlari izchil bayon etiladi. Shuningdek, psixik rivojlanishga ta’sir etuvchi biologik va ijtimoiy omillar, tarbiya va muhitning roli ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: ontogenez, psixik rivojlanish, go‘daklik, ilk bolalik, nutq, tafakkur, xotira, hissiy rivojlanish, ijtimoiylashuv.

Аннотация: В данной работе подробно анализируются особенности психического развития на ранних этапах онтогенеза. Рассматриваются процессы формирования восприятия, мышления, речи, памяти, эмоционального и социального развития в младенческом и раннем детском возрасте. Также раскрывается влияние биологических и социальных факторов.

Ключевые слова: онтогенез, психическое развитие, младенчество, раннее детство, речь, мышление, память, социализация.

Abstract: This paper provides a comprehensive analysis of mental development in the early stages of ontogenesis. It examines the development of perception, thinking, speech, memory, emotional and social processes during

infancy and early childhood. The role of biological and social factors is also highlighted.

Keywords: ontogenesis, mental development, infancy, early childhood, speech, thinking, memory, socialization.

Kirish

Ontogenez — bu inson organizmining tug‘ilishdan boshlab umrining oxirigacha davom etadigan rivojlanish jarayonidir. Ushbu jarayonda psixik rivojlanish alohida ahamiyat kasb etadi, chunki u insonning shaxs sifatida shakllanishini ta’minlaydi. Psixik rivojlanishning eng muhim bosqichi aynan hayotning ilk davrlariga to‘g‘ri keladi. Chunki bu davrda bolaning asab tizimi jadal rivojlanadi, tashqi muhit bilan faol o‘zaro ta’sir boshlanadi va asosiy psixik jarayonlar shakllanadi.

Ilk yosh davrida bola nafaqat atrof-muhitni idrok etadi, balki u bilan faol munosabatga kirishadi. Shu sababli bu davrni chuqur o‘rganish pedagogika va psixologiya fanlarining muhim vazifalaridan biridir. organizmining tug‘ilishdan boshlab umrining oxirigacha davom etadigan rivojlanish jarayonidir. Ushbu jarayonda psixik rivojlanish alohida ahamiyat kasb etadi, chunki u insonning shaxs sifatida shakllanishini ta’minlaydi.

Psixik rivojlanishning eng muhim bosqichi aynan hayotning ilk davrlariga to‘g‘ri keladi. Chunki bu davrda bolaning asab tizimi jadal rivojlanadi, tashqi muhit bilan faol o‘zaro ta’sir boshlanadi va asosiy psixik jarayonlar shakllanadi.

Ilk yosh davrida bola nafaqat atrof-muhitni idrok etadi, balki u bilan faol munosabatga kirishadi. Shu sababli bu davrni chuqur o‘rganish pedagogika va psixologiya fanlarining muhim vazifalaridan biridir.

Asosiy qism

Ontogenezning ilk bosqichlari inson psixikasining shakllanishida muhim o‘rin egallaydi. Bu davr asosan go‘daklik va ilk bolalik davrlarini o‘z ichiga oladi. Aynan shu davrda bola tashqi muhit bilan bevosita aloqaga kirishib, psixik jarayonlarning dastlabki asoslari shakllanadi. Bola hayotining ilk oylaridan boshlab uning sezgi organlari faol ishlay boshlaydi va u atrof-muhitni idrok etishga kirishadi.

Dastlab bola sezgi orqali dunyoni anglaydi. U tovushlarga, yorug‘likka va teginishga reaksiya bildiradi. Vaqt o‘tishi bilan sezgi jarayonlari rivojlanib, idrok shakllana boshlaydi. Bola asta-sekin predmetlarni ajrata oladi, ularning rangini, shaklini va xususiyatlarini farqlay boshlaydi. Bu esa uning atrof-muhitni yaxlit holda tushunishiga yordam beradi.

Ilk yosh davrida nutq rivojlanishi ham muhim ahamiyatga ega. Bola dastlab tovushlar chiqaradi, keyinchalik esa oddiy so‘zlarni talaffuz qila boshlaydi. Nutq rivojlanishi bilan birga bolaning tafakkuri ham rivojlanadi. U predmetlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushuna boshlaydi, oddiy muammolarni hal qilishga harakat qiladi. Tafakkur dastlab amaliy xarakterga ega bo‘lib, bola asosan harakat orqali fikrlaydi.

Xotira jarayoni ham asta-sekin rivojlanadi. Ilk bosqichda bola ixtiyorsiz ravishda eslab qoladi, ya‘ni u o‘zi bilmagan holda ma‘lumotlarni xotirasida saqlaydi. Keyinchalik esa ixtiyoriy xotira shakllanib boradi. Bu esa bolaning o‘rganish jarayonini yanada samarali qiladi.

Hissiy rivojlanish ham ontogenezning ilk bosqichlarida muhim o‘rin tutadi. Bola quvonch, qo‘rquv, norozilik kabi hissiyotlarni namoyon eta boshlaydi. Ayniqsa, ona bilan bo‘lgan emotsional aloqa bolaning psixik rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mehr va e‘tibor bola ruhiy holatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Ijtimoiy rivojlanish jarayoni esa bola va kattalar o‘rtasidagi muloqot orqali amalga oshadi. Bola kattalarga taqlid qiladi, ularning harakatlarini takrorlaydi va shu orqali ijtimoiy tajriba orttiradi. Muloqot jarayonida bola ijtimoiy qoidalarni o‘rganadi va jamiyatga moslashib boradi.

Shuningdek, psixik rivojlanishga biologik va ijtimoiy omillar katta ta’sir ko‘rsatadi. Biologik omillarga irsiyat, asab tizimi va sog‘liq holati kiradi. Ijtimoiy omillar esa oila muhiti, tarbiya va ta’lim bilan bog‘liq. Bu omillar birgalikda bolaning psixik rivojlanish darajasini belgilaydi.

Ko‘plab olimlar ontogenezning ilk bosqichlarini o‘rganib, turli nazariyalarni ilgari surganlar. Masalan, Jean Piaget bolaning tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlanishini asoslab bergan. Lev Vygotsky esa ijtimoiy muhit va muloqotning ahamiyatini alohida ta’kidlagan. Sigmund Freud esa bolalik davrining inson psixikasidagi rolini chuqur o‘rgangan.

Shunday qilib, ontogenezning ilk bosqichlarida psixik rivojlanish murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u turli omillar ta’sirida shakllanadi. Bu davrda yaratilgan sharoit bolaning keyingi hayotiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa

Ontogenezning ilk bosqichlari inson psixikasining shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Bu davrda sezgi, idrok, nutq, tafakkur, xotira va hissiy jarayonlar tez rivojlanadi. Bola atrof-muhit bilan faol aloqada bo‘lib, ijtimoiy tajriba orttiradi.

Psixik rivojlanishga biologik va ijtimoiy omillar katta ta’sir ko‘rsatadi. Oila muhiti, tarbiya va mehr-muhabbat bolaning to‘g‘ri rivojlanishini ta’minlaydi.

Shuning uchun ilk yosh davrida bolaga to‘g‘ri e‘tibor qaratish uning kelajakdagi shaxs sifatida shakllanishida muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. Toshkent: O‘qituvchi, 2002. – 45–52-betlar.
- 2.Davletshin M.G. Psixologiya. Toshkent: O‘qituvchi, 2005. – 78–85-betlar.
- 3.Nishonova Z.T. Bolalar psixologiyasi. Toshkent, 2010. – 30–40-betlar.
- 4.Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. Toshkent, 2012. – 15–25-betlar.
- 5.Jean Piaget. The Psychology of the Child. New York: Basic Books, 1969. – 10–25-betlar.
- 6.Lev Vygotsky. Mind in Society. Cambridge: Harvard University Press, 1978. – 50–70-betlar.
- 7.Sigmund Freud. An Outline of Psychoanalysis. New York, 1940. – 5–15-betlar.